

Ольга КОВАЛЬЧУК

КОЛОМИЙКА В ЖАНРОВІЙ СИСТЕМІ ФОЛЬКЛОРУ УКРАЇНЦІВ ТА СУСІДНІХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

Розглядається жанрова специфіка коломийок у порівнянні з іншими блоками усної словесності українців. Окреслено історію дослідження, народні назви, сутність та функціональність жанру, географічну варіантність, тематичний діапазон, часопростір, художньо-стилістичні засоби коломийок.

Ключові слова: коломийка, класифікація, функціональність, художньо-стилістичні засоби.

© О. КОВАЛЬЧУК, 2015

У фольклористичні питання жанрової диференціації коломийок як особливого явища в уснопоетичній традиції Західної України порушувалося з ХІХ століття. Уже в збірниках В. Залеського, Ж. Паулі, Я. Головацького, О. Кольберга цей пласт пісень виокремлювався з-поміж інших творів. З першими науковими розвідками про пісенні мініатюри з'явився певний поступ у вирішенні проблеми. О. Бодяньський, М. Сумцов вважали ці твори уламками ліричних пісень, І. Франко, В. Гнатюк, О. Зачиняєв — самостійним жанром.

До сьогодні у літературі окреслено переважно історію вивчення коломийки та питання генетичних витоків і становлення її як жанру. Вичерпна характеристика цього блоку уснопоетичної пісенної творчості потребує глибокого аналізу композиційно-стильових засобів, функціонального призначення, тематики й мотивно-образного фонду коломийок на тлі їх взаємозв'язків з близькими жанрами українського фольклору та спорідненою пісенністю інослов'янських народів, що має стати предметом окремого дослідження. На потребі студій у зазначеному ключі наголошувала також Н. Шумада [29, с. 90].

За висловом Л. Нагорної, «сучасна Україна — це складний територіальний комплекс, в якому кожна з культурних складових мала власну історичну долю» [23, с. 11]. І справді, однакові природно-географічні умови витворили єдність мови, психічних та світоглядних основ населення окремих етнографічних районів. Побутування коломийок переважно в Карпатах слугує тому підтвердженням. Хоча В. Кубійович презентував жанр як такий, що домінує на Гуцульщині [20, с. 1084], проте функціонує він і на Бойківщині, Опіллі, спорадично на Лемківщині, Поділлі, Надсянні й інших українських етнічних землях на території Польщі, Румунії тощо. Коломийки виявляють оригінальність і водночас міцні семантичні, стилістичні, ритмомелодичні та композиційні зв'язки із загальноукраїнським фольклором. Цим творам властиві риси, які притаманні й іншетнічним жанрам, адже у Західних Карпатах пісні «польських гуралів, східних словаків, прикарпатських угорців та румунів утворили специфічний фольклорний ареал» з особливою музичною ритмікою та жанрами [36, с. 7]. Їхню основу становить симбіоз традиції, авторського та запозиченого з інших пластів уснопоетичної спадщини, органічне переплетення архаїки зі сучасними культурними і побутовими реаліями.

Цілком імовірно, що географічна варіантність коломийок зумовлена соціолокальною генезою фольклору. Підтверджують раціональність такої думки записи В. Шухевича про «маркування» типів гуцульських коломийок за назвою села — «сороківська», «жаб'ївська» тощо [40, с. 81], доведення О. Остап'юк про територіальну прикріпленість ритмічних форм [26, с. 10—11] та ін. Зафіксовано численні назви ритмомелодичних варіантів коломийок, що мають локальну прив'язку («волосянська», «либохірська», «тухлянська», «яблунівська»), а також виявляють зв'язок із відповідною етнографічною групою («гуцульська», «бойківська», «лемківська») або з іменами специфічних виконавців («гурівська»)¹.

Походження номінації «коломийка» на позначення пісні — дискусійне питання. В етимологічному словнику української мови цей термін виводять від назви міста Коломия [17, с. 519], незважаючи на спостереження В. Шухевича, що на східній Гуцульщині «багато пісень і танців мають коломийкову форму, хоча гуцули не називають їх коломийками» [40, с. 81]. В. Гошовський простежує зв'язок цього терміна із закарпатським словом «коломайка», що означає веселе гуляння [11, с. 145]. Вважаємо, що назва жанру, очевидно, не походить від найменування міста, оскільки пісенні мініатюри мають різноманітні народні номінації навіть в околицях Коломиї. Адже різняться коломийки ще й функціонально — за способом виконання. Скажімо, до інструментальних і танцювальних творів застосовують номінації: «гуцулка», «коломийка», «коло», «рівна», «висока», «трісунка», «півторак», «гребінець», «зірниця», «корито», «машинерія», «купка», «верховина» [9, с. 38], «обертанка» [34, с. 39]. Існують синонімічні народні терміни для вокальних варіантів: «коломийка», «співанка», «думка» [34, с. 39]. Тому назву треба виводити від архаїчної синкретичної функціональності (жвавості) коломийки. Правдоподібніше звучать аргументи В. Гошовського про єдність перших таких пісень з розвагами та витоки терміну від «каламаїти» (забавлятися). Шукати генезу назви цих творів можна й у лексемі «коло», хоча коломийки не завжди виконуються у ньому (хлопці та дівчата, чоловіки й жін-

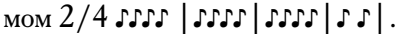
ки танцюють поодиночі, парами або у колі). На слушність згаданого погляду вказує низка назв колових танців у слов'ян, які виконувалися під час народних гулянь, — «хоро», «хоровод», «карічка», «каламайка». Мабуть, трансформація значення «забавлятися» відбувалася наступним чином: водити кола — «каламаїти» — танцювати коломийки. Звідси випливає, що коломийки — це пісні до танцю. Саме тому в народній мові виникла потреба у номінаціях «співанка» і «думка» на позначення приспівок без танцювального супроводу. Проте у сучасному науковому обігу терміном «коломийка» позначають сукупність співаних, інструментальних і варіантів цих пісень до танцю.

Розуміння жанрової належності та природи коломийок від початків досліджень було неоднозначним. Скажімо, спостерігаючи за особливостями творів різних груп, ще 1840 р. Ж. Паулі виокремив цілий розділ пісень з коломийковою структурою, мінорною мелодією у такті 2/4 [41, с. 165]. В. Гнатюк [10, с. III—XLIII], О. Зачиняєв [14, с. 36], І. Франко [33, с. 232—242], Ф. Колесса [16, с. 70—81] трактували коломийки як строфи з двох переважно 14-складових рядків без чіткого зв'язку у змісті, прикінцевою суміжною, іноді й внутрішньою жіночою римою, ритмікою (4 + 4 + 6) і цезурою після восьмого складу. У більшості джерел їх асоціюють з дворядковими пісенними строфами, проте на теренах Івано-Франківщини та Закарпаття (Воловеччини) — це нерідко трирядкові пісні. С. Людкевич брав форму за найпевніший критерій, бо зміст уже передбачає певну ритмо-мелодичну схему і класифікація таких схем — єдиний можливий спосіб диференціації творів [7, с. XXI]. Однак слушну думку висловив М. Мишанич про те, що чи не половину карпатського мелодичного фонду становлять коломийкові мотиви [3, арк. 4]. Тому вважаємо, що мелодії не можуть слугувати єдиним жанровизначальним критерієм, бо однаковими послуговуються виконавці баладних, історичних, пісень-хронік та побутових пісень (це доводять матеріали І. Колесси [8, с. 62, 268—269], власні фіксації автора статті та ін.). М. Жінкин вказував на органічний зв'язок коломийки з танцем, з ритмомелодикою, зазначивши, що навіть у співаних поза танцем піснях не можна вважати їх зміст жанротворчим фактором, визначальним моментом [13, с. 223]. Одностайність ви-

¹ Виконавець зі с. Либохора Сколівського району у приспівках до пісень часто вживав «Гуря, Марю, гуря», тому й сам був названий Маря Гуря, звідси «гурівська співанка» [1, арк. 84].

явила О. Саламаха [30, с. 205]. Проте польові записи дають підстави вважати, що не всім коломийкам притаманний швидкий ритм. Він стриманий у творах серйозного характеру або в текстах, змішаної з ладканками структури. У літературі натрапляємо і на відверто помилкові дефініції жанру: «українська народна пісня типу частівки; гуцульський масовий танець» [17, с. 519], адже досліджуваний блок пісенності об'єднує приспівки до танцю та без нього й інструментальні твори, яким притаманні відмінні від «частівкової» зовнішня й внутрішня форми. З іншого боку, орієнтуючись на зміст, видання XX—XXI ст. трактують жанр по-різному: як «жартівливі пісеньки» [18, с. 192], (хоча ще М. Сумцов наголосив, що у багатьох з них «видно зовсім не танечний настрій духа, відбиває ся сум» [31, с. 378]), твори двопланової будови, де в першому рядку подається образ природи, а другому — контрастний, реальний [39, с. 533]. Проте фактографічний матеріал засвідчує, що такий уклад домінує у творах про кохання, а в інших — спорадичний.

Заявлене питання розмежування коломийок від інших пісень зумовлене множинністю поглядів на категорію жанру. Адже існує низка поглядів на семантику терміну «фольклорний жанр». Теоретики уснопетичної творчості трактують його як «здебільшого видове (значною мірою умовне) історичне поняття фольклорної поетики, що об'єднує класифікацію фольклорних творів за різними типами їх поетичної структури» [4, с. 193]. На переконання В. Проппа, категорія жанру зводиться до сюжетно-тематичних і поетичних особливостей. За його словами: «Специфіка жанру полягає у тому, яка дійсність відтворена у ньому, якими засобами ця дійсність зображена, яка оцінка її. Яке ставлення до неї, як це ставлення висловлено. Єдність форми зумовлює єдність змісту, коли розуміти під змістом не тільки фабулу, а й смисловий і емоційний світ, виражений у творі» [28, с. 36]. Однак жанри фольклору — це система, у якій існують внутрішні зв'язки, що зумовлюють подібність жанрів на функціональному та семантичному рівнях, які є одними з ключових для визначення жанру. Тут ми погоджуємося з О. Чікало, що «жанрова належність певного народнопісенного пласту визначається не лише специфікою відтворення дійсності та засобами її відтворення, а й його ідейно-естетичною цільовою настановою» [37, с. 35].

З огляду на висловлене, у жанровій диференціації коломийок брати за основу лише тематичний підхід, не враховуючи віршування, форми та мелодики твору, не доцільно, бо інакше можлива ситуація приєднання до певної групи пісень творів іншого виду. Так само не варто опиратися лише на формальні ознаки ритму в цьому питанні, оскільки схожі структури виявляються у всіх сусідніх до України народів. Вважаємо формальний підхід занадто широким через те, що можна помилитися з жанровою диференціацією. Навіть більше, у Карпатському регіоні пісні-хроніки, балади, колискові, лірично-побутові, історичні пісні часто скомпоновано 14-складовим розміром. Підтримуємо думку Р. Омеляшка, який підкреслив, що «коротку коломийку (приспівку чи пісню) не можна поставити в один ряд з 14-складовими піснями інших жанрів, бо поняття жанру коломийки визначається не лише 14-складовою ритмічною структурою (хоч це й одна з визначальних ознак), а такою ж мірою і специфікою художнього відтворення дійсності (структурою художнього образу), що зумовлено генетичним зв'язком з танцем» [25, с. 61]. З огляду на це, під час диференціації творів потрібно зважати на максимальну кількість розрізнявальних критеріїв для визначення приналежності варіанта до певної категорії. Сюди належать: обсяг, зміст, мотивно-образний фонд, художньо-стилістичні засоби мови, мелодика, ритм тощо [12, с. 21, 22]. Визначальними для розрізнення коломийок від інших жанрів є лаконічність, сконденсована в одному куплеті думка, відсутність панорамності зображення, версифікаційний лад, функціональність, спосіб відображення дійсності, ритмомелодична структура. Так, особливо важливим є те, що різноматематичні тексти містять сконденсоване повідомлення, у якому відображено індивідуальне ставлення до світу чи настрої виконавця. Отже, під терміном «коломийки» розуміємо короткі пісні, співані до танцю і не тільки, у яких виражено завершену думку виконавця у двох або трьох переважно 14-складових рядках з прикінцевою, зрідка внутрішньою жіночою римою, ритмікою (4 + 4 + 6), цезурою після восьмого складу, хореїчним віршем та ритмом $2/4$.

У науковій літературі здавна ведеться дискусія про самостійність становлення коломийок. Так, О. Бодяньський, автор праці «О народной поэзии славянских племен», демонстрував пісню-відповідник кож-

ної коломийки, від якої та «відламалася» [5, с. 93]. Питання незалежного творення чи розвитку від інших жанрів порушував М. Сумцов. Він вважав, що новотвори — це переродження давньої уснопоетичної обрядової спадщини та дум, і припускав можливість походження деяких коломийок від ліричних пісень [31, с. 377]. О. Зачиняєв зазначав, що коломийкова форма походить від українських, російських, білоруських ліричних пісень та коротких польських жанрів [14, с. 325—386]. В. Гнатюк називав їх «новотворами» з цілком сформованими жанровими характеристиками [10, с. XV]. Але чи коломийки стали як цілком самостійні твори, чи як «уламки» старшої зниклої поезії, науковці не змогли відповісти. Втім очевидно, що жодне явище не виникає на порожньому місці, а його появі слугує попередній ґрунт, який просякає у нове, адже традиція передбачає як стійкість, так і варіювання.

Розглядаючи функціональність коломийок як один із ключових критеріїв, який вирізняє ці твори з-поміж інших пластів фольклору, спостерігаємо відмінності їх від частівок, краков'яків, хоро та козачків. Адже поліфункціональність не властива жодній із зазначених груп уснопоетичної творчості. З позиції цільового призначення коломийки можна розділити на: 1) твори для вираження ліричних почуттів та соціально-побутових реалій; 2) приспівки, що супроводжують певну господарську діяльність людини: пастуші, косарські, жнивні, лісорубські [34, с. 38], «закопанки» (виконують під час садіння картоплі — у с. Либохора Сколівського району) [1, арк. 87], а також такі, що співаються під час збирання ягід і грибів); 3) колискові; 4) застільно-бесідні; 5) які коментують весільний обряд; 6) до танцю. Багатофункціональність слугує одним із жанровизначальних критеріїв коломийок, котрий відрізняє пісенну мініатюру від балади, домінуючі функції якої — естетична та дидактична, від пісні-хроніки — з превалюванням інформативної, козачка — з переважанням розважальної.

У процесі функціонування жанру сформувалися певні особливості відтворення дійсності у коломийках. Вони здебільшого змальовують побутові подробиці за допомогою реальних деталей: часопросторової локалізації, залучення місцевих імен, портретних і пейзажних характеристик з оточення виконавця. Скажімо, образна система коломийок відображає

довкілля та реалії мешканців Карпат і Прикарпаття. Засоби художнього вираження у них відрізняються від наявних у більших за обсягом піснях. Це зумовлено короткістю форми. Всі елементи мають функціональне призначення: сконденсувати текст до потрібної структури і витворити при цьому цілісну картину. Тому співанка (народна назва жанру) уникає дискриптивності, використовує влучні епітети, метафори й символи. Події у коломийках бувають й нереальні, що зумовлено схильністю українців до жартів та функціональністю деяких творів. До таких пісень більшою мірою залучено влучні оригінальні епітети, порівняння, гіперболи й метафори. Цікаво, що паралелізм у коломийках виявляє зв'язок із тематикою творів. Він властивий більшою мірою родинно-побутовим коломийкам, ніж соціально-побутовим. Крім того, сьогодні спостерігається тенденція до зниження частотності використання цього стилістичного засобу. У новотворах наявний переважно поступальний виклад думки.

Специфіка відтворення дійсності у коломийках відрізняє їх від козаків, ліричних пісень, балад і пісень-хронік. Так, у козаках виконавець — спостерігач за комічною ситуацією, у ліричних піснях — виразник емоційного стану, баладах — свідок драматичних подій, у «новинах» — спостерігач та учасник, а в коломийках — особа, яка лаконічно сповіщає про ставлення до навколишніх реалій або інформацію щодо себе («*Я не бду співат', ой щось мене грудоньки ой розболіват*» [1, арк. 67]). Як правило, оповідь подається від першої особи, оскільки приспівка — це персональне повідомлення-схвалення чи засудження події, особи, ситуації, запитання чи спонування до дії, констатація факту, емоції, вираження запланованого («*Співаночки мої любі, а що мені по вас, Я не маю тонийкого голосочку до вас*» [32, с. 485]).

Хронотоп творів виявляється у теперішньому, майбутньому, недавно минулому часі, зрідка йдеться про події давнішого періоду (у творах з історичним підґрунтям). Так, у текстах коломийок хлопець іде до дівчини, коли стемніє і «*буде дванацїта (сема) годиночка бити*», «*не улицїма, а лиш городами*», понад або попід «*бириженьки*», у час дрімання наклепників. Відображено у досліджуваних матеріалах і момент навчання коломийок. Дівчина запам'ятала твори, коли «*попід гору високою жито-м волочи-*

ла» [1, с. 68] парубок в полонині навчає співати [32, с. 484], сестра, мати передають традицію, про що свідчать коломийки-колискові: «Я дітину приколишу, ти дітинко, рости, Би ся з тебе дочекати доброї радости» [24, с. 165]. Мешканці Бойківщини, щоб зберегти різноманіття репертуару для сестри чи матері, співають про намір записати коломийки: «А я свої співаночки на карбі скарбую, Як ся буду віддавати, сестрі подарую» [2, арк. 15], «Ой я свої співаночки на папір напишу» [32, с. 483, 485], «Як ся буду віддавати, мамці свої лишу» (с. Підгірці) [1, арк. 9; 32, с. 483, 485; 6, с. 528]. Переймання уснопоетичної спадщини переважно від жіноцтва Б. Цимбалістий пояснив тим, що українська дитина не може легко ідентифікуватися з батьком, бо він нею цікавиться здалека, що є продовженням історичного матриархату. Отже, досвід дитинства, який отримує людина від матері, й становить основу ментальності та знань [35, с. 32].

Спорадично натрапляємо на вказівки про авторів творів: «дві дівки складають» коломийки [32, с. 484, 485], «Палагочка із Анничков» [40, с. 194], «я вас наскладала коло матіночки» [21, с. 144], «Ой то я вас наскладала» [8, с. 161]. Вдалося зафіксувати у селах Тухля Сколівського району, Лопушанка та Либохора Старосамбірського й Турківського районів подібні варіанти, що свідчить про добре історичне збереження мотиву «дівчина переймає співи від матері / сестри» і т. ін.: «Співаночки мої милі, мої співаночки, Та я вас ся научила коло матіночки», «Ой співаночки мої, мої складаночки, Та ж бо я вас наскладала коло матіночки», «Співаночки мої любі, мої складаночки, кілько я вас наскладала коло матіночки» [1, арк. 3]. Хоча, Ф. Колесса застерігав від довіри до інформації з пісень — через можливе привласнення авторства і заміну власних імен, відповідно до ситуації [15, с. 51, 52]. Отже, коломийкам не властива точність у відтворенні дійсності, яка була б зумовлена часопросторовою локалізацією. Це їх дещо об'єднує з краков'яками та частівками (де образ доноситься до рецепції слухача одним-двома штрихами), і частково протиставляє козачкам, хоро й ліричним пісням (у яких домінує панорамний опис, хоча й без «історизму»). Баладні ж пісні теж демонструють дещо деформований зв'язок з емпіричною історичною реальністю» [37, с. 36], тобто неточно подають вка-

зівку на місце і час. Відмінність спостерігаємо у піснях-хроніках. Справедливо зауважила О. Чікало, що для останніх прив'язка до часу й місцевості є «засадничою жанровою ознакою» [37, с. 36].

Під час описування обширного матеріалу постає питання його систематизації. Рубрикацію за географічною приналежністю, як це робив Ж. Паулі [41, с. 166—205], не поділяємо, оскільки такий підхід не дає цілісної тематичної картини жанру. В. Гнатюк систематизував матеріал за ключовими словами [10, с. XII], проте не користуємося його принципом поділу через необхідність багаторазового передруку творів у різних групах. Крім того, з огляду на перевагу ритмічної складової, зміст «ключових слів» буває другорядним. Вони нерідко добираються і варіюються лише за римою, наголосом, кількістю складів. Класифікуємо матеріал за головною ідеєю, вираженою у строфі загалом, опираючись на практику Н. Шумади [19, с. 13—22], О. Дея [22, с. 49], В. Сокола [32, с. 461—568]. Звісно, що «тематичний» підхід теж має недоліки, бо зумовлюється поглядами класифікатора і не враховує цільового призначення творів. Функціональний розрізняльний критерій як ключовий відхиляємо через існування майже тотожних варіантів у пастуших, до танцю, весільних приспівках тощо. Тому, диференціюючи твори, зважаємо на тематику², мотивно-образну систему³, наявність чи відсутність танцювального супроводу, приуроченість до певної ситуації (ведення домашнього господарства, випасання худоби, застілля). Складені зі звуконаслідувальних слів, назв сіл коломийки внесено до тематичної групи «розваги молоді», оскільки ті призначені для задавання танцювального ритму.

Врахувавши здобутки учених другої половини ХХ ст., дотримуємося принципу класифікації матеріалу за головними мотивами, які об'єднуємо довкола тематичних гнізд. Отже, поділяємо твори на дві

² Розуміється як коло подій, життєвих явищ, представлених у коломийках в органічному зв'язку з проблемою, яка в них постає. Тема відрізняється від життєвих подій, явищ дійсності тим, що вона характеризує явище, сприйняте, побачене виконавцем.

³ За О. Потебнею, образ трактовано як суб'єктивну копію об'єктивної реальності, оскільки поезія — це особливий спосіб мислення, духовна діяльність, мета якої — «перетворення думки за допомогою конкретно образу» [27, с. 333]

групи і дрібніші рубрики. До родинно-побутових належать коломийки про: 1) рідний край, господарювання (тексти про коломийки, природу, населення, одяг, їжу, вівчарство, землеробство та ін.); 2) дозвілля молоді (пору дівування, парубкування, музику, танці, співи, жарти); 3) щасливе кохання (залицання, зустрічі, подарунки, вроду і почуття закоханих); 4) незгоди в коханні (розлуку, ворожі обмовляння, суперництво, зраду, сварку, чари, горе покинутих); 5) одруження (гадки про шлюб, поради, вінок, сватання, заручини, весілля); 6) сімейне життя (молодість, свекрух, нещасливе подружжя, тугу за молодістю, дітей, сирітство, вдівство, рідню, кумів, сусідів, застільні приспівки, нісенітниці). Серед соціально-побутових виділяємо коломийки про: 1) панщину; 2) опришківство; 3) рекрутчину; 4) наймування; 5) соціальну нерівність; 6) протест проти утисків; 7) патріотичні настрої; 8) еміграцію; 9) політичну й економічну ситуацію відповідного часу. У ХХ ст. відбулося розширення тематики: про Першу світову війну, стрілецький протест проти утисків, Другу світову Війну, партизанську боротьбу ОУН—УПА, асиміляційну політику, економічну ситуацію радянського періоду та часів незалежної України. Станом на ХХІ ст. набули розвитку екологічна тематика, мотиви суму через занепад традиційних форм господарювання.

Записи, зроблені у населених пунктах Західної України, демонструють, що найбільшого поширення цьому в ареалі набули твори родинно-побутової тематики. Найоб'ємнішу групу серед родинно-побутових коломийок становлять варіанти текстів із любовними мотивами. У них ідеться про зовнішність, розваги, критерії вибору пари, залицання, взаємні почуття, поради для благополучного життя, сімейний побут, перешкоди у коханні, розлуку, тугу, стосунки з нелюбом.

Дотримуючись тематичного принципу рубрикування пісенного матеріалу, зважаємо на мотивний фонд кожної групи. Наприклад, коломийки патріотичного спрямування відтворюють історичну пам'ять народу, відвідини місць загибелі героїв чи заклики до ворогів утікати чимдуж. Найбільш однорідна група родинно-побутових творів про щасливе кохання. Соціально-побутові пісні циклізуються навколо суспільно значущих явищ, постатей національних героїв, керівників держав чи імперій. Базові мотиви від-

дзеркалюють убоге життя за панщини, трагічність моменту відходу рекрута / заробітчанина / емігранта з дому, жаль за персонажами, які боролися за національну свободу та соціальну справедливість.

Коломийки акумулювали мотиви, типологічно близькі до інших жанрів, наприклад, ліричних пісень, що зумовлено спільністю психологічного чинника у творенні цих пластів уснопоетичної творчості (бажанням висловити емоції). Активне використання однакових з козачками, частівками, краков'яками елементів пояснюємо функціональністю — виконання заради розваги тощо.

Погоджуємося з О. Чікало, що поняття мотиву «нерозривно пов'язано з образом героя» [37, с. 42]. Наприклад, у коломийках родинно-побутової тематики проглядаємо портретні характеристики персонажів, які залежать від ідейного спрямування твору. На базі останнього формується мотив, а поетизація зовнішності, характеру, дій корелюють від психологічного чинника — симпатії чи неприхильності до героя. Хоча М. Шульга стверджувала, що герої творів «все ж є уособленням, персоніфікацією сталих типів особи» [38, с. 5], у коломийках при відтворенні зовнішності людей спостерігається подвійний вектор. Перший — це збереження традиційного набору характеристик персонажів і другий — додавання унікальних деталей до опису. У новотворах спостерігається активізація зображень героїв через дії.

Отже, коломийки вникають у всі сфери життя і побуту, помічаючи найдрібніші деталі. Від інших жанрів, побудованих 14-складовим віршем, їх відрізняє сконцентрованість змісту, завершеність думки у строфі. Незважаючи на спорадичні дифузійні чи імпровізаційні трансформації, очевидно, через генетичну спорідненість з танцем, жанр, як правило, передбачає ритмоструктуру $(4 + 4 + 6)_2$ або $(4 + 4 + 6)_3$. Стала ритміка служить зручною канвою для частих експромтних мелодичних і вербальних варіацій. Завдяки відносній стабільності форми й ритмомелодики, жвавості та легкості запам'ятовування, коломийка поширювалася.

Розглянутим творам властива реалістична яскрава образність. Невелика форма вимагає уникнення дискриптивності. Функціонально коломийки можна поділити на групи: до співу (родинно- та соціально-побутові), господарської діяльності, застільні, обрядові, коліскові) та до танцю. Тематичний діапазон

коломийок класифіковано на соціально-побутові та родинно-побутові пласти, які блискавично абсорбують реалії з життя українця. Художнє відображення дійсності у жанрі подається переважно від першої особи. Це твори з ознаками афористичності, що органічно поєднують нашарування філософії різних історичних епох, у яких розроблено всі можливі теми народного життя, що дозволяє говорити про специфіку національного самоусвідомлення етносу, поезики жанру, його динаміку на синхронному і діахронному рівнях.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 640. — Машинопис. — 96 арк. (Коломийки. О. Ковальчук / збір. на Турківщині, Самбірщині, Старосамбірщині, Сколівщині, Стрийщині, Воловеччині. — 2013).
2. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. особистих надходжень. — Од. зб. 2669. — Машинопис. — 463 арк. (Народні пісні з Бойківщини : тексти магнітофонних записів : у 2 ч. — Ч. 1: тексти й алфавітний покажчик / Г. Дем'ян ; зап. на Бойківщині. — 1977).
3. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. — Ф. особистих надходжень. — Од. зб. 2670. — Машинопис. — 103 арк. (Народні пісні з Бойківщини : у 2 ч. — Ч. 2: мелодії / Г. Дем'ян, розшифрував М.В. Мишанич ; зап. на Бойківщині. — 1979).
4. Березовський І.П. Жанр фольклорний / І.П. Березовський // Українська літературна енциклопедія : у 5 т. — Київ : УРЕ ім. М.П. Бажана, 1990. — Т. 2. — С. 193.
5. Бодянский И. О народной поэзии славянских племен (рассуждение на степень магистра философского факультета первого отделения, кандидата Московского университета) / Иосиф Бодянский. — М. : В типографии Н. Степанова, 1837. — 154 с.
6. Буковинські народні пісні / упоряд., вст. ст. та прим. Л. Ященко ; АН УРСР. — Київ : Видавництво АН УРСР, 1963. — 680 с.
7. Галицько-руські народні мелодії / збір. на фонограф Й. Роздольський ; списав і зредагував С. Людкевич // Етнографічний збірник. — Львів : Видає етнографічна комісія НТШ, 1908. — Т. 22. — Ч. 2. — VII, 384 с.
8. Галицько-руські народні пісні з мелодіями / збір. у с. Ходовичі І. Колесса // Етнографічний збірник. — Львів : НТШ, 1902. — XXXVI, 303 с.
9. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. — Кн. 1: Гуцульські танці / Р. Гарасимчук. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. — 608 с.
10. Гнатюк В. Передне слово / В. Гнатюк // Етнографічний збірник / збір., упоряд., вступ. ст. В. Гнатюк. — Львів : НТШ, 1905. — Т. 17. — С. III—XLIII.
11. Гошовский В. У истоков народной музыки славян: очерки по музыкальному славяноведению / Владимир Гошовский. — М. : Советский композитор, 1971. — 304 с.
12. Грінченко М.О. Коломийки / М.О. Грінченко // Народна творчість. — Київ, 1940. — № 1. — С. 21—36.
13. Жинкин Н.П. Краковяки и коломыйки / Н.П. Жинкин // Матеріали до етнології й антропології. — Львів, 1929. — Т. 21—22. — Ч. 1. — С. 219—239. — (Збірник праць, присвячений пам'яті Володимира Гнатюка).
14. Зачиняев А. К вопросу о коломыйках / А. Зачиняев // Известия отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. — СПб., 1906. — Т. 11. — Кн. 1. — С. 295—420.
15. Колесса Ф. Українська усна словесність / Філарет Колесса. — Львів : Друкарня НТШ, 1938. — 643, [5] с. : ноты, портр.
16. Колесса Ф.М. Українська народна пісня на переломі XVII—XVIII ст. Присвячено пам'яті Михайла Максимовича / Ф.М. Колесса // Фольклористичні праці / АН УРСР, ІМФЕ імені М.Т. Рильського. — Київ : Наукова думка, 1970. — С. 60—108.
17. Коломийка // Етимологічний словник української мови : у 7 т. / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; АН УРСР. — Київ : Наукова думка, 1985. — Т. 2. — С. 519.
18. Коломийка / Лесин В.М., Пулинець О.С. // Словник літературознавчих термінів / ред. Н.Б. Махлін. — Київ : Радянська школа, 1971. — 488 с. — (3-є вид.).
19. Коломийки / упоряд., передм. і прим. Н. Шумати. — Київ : Наукова думка, 1969. — 603 с. : ноты.
20. Коломийки : в 10 т. / Кубійович В. (гол.) та ін. // Енциклопедія українознавства / НТШ у Львові. — Львів : Молоде життя, 1994. — Т. 3. — С. 1084. — (2-е вид.).
21. Коломийки / збір., упоряд., вступ. ст. В. Гнатюк // Етнографічний збірник. — Львів : НТШ, 1905. — Т. 17. — XLIII, 259 с.
22. Коломийки / упоряд. і передм. О.І. Дея. — Львів : Книжно-журнальне видавництво, 1962. — 280 с.
23. Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст / Лариса Нагорна ; ІПЕНД ім. Ф.І. Кураса. — Київ : ІПЕНД ім. Ф.І. Кураса, 2008. — 405 с.
24. Народні співанки / збір. і упоряд. І. Ребошапка. — Бухарест : Літературне видавництво, 1969. — 286 с.
25. Омеляшко Р.А. Жанрова структура коломийки / Р.А. Омеляшко // Народна творчість та етнографія. — 1981. — № 4. — С. 70—76.
26. Остап'юк О.О. Українські танечні пісні: регіональна специфіка та національна традиція : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Олена Онуфріївна Остап'юк ; Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, кафедра української літератури. — Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2012. — 20 с.
27. Потебня О.О. Естетика і поезика слова: зб. переклад з рос. / О.О. Потебня; упоряд., вст. ст., прим. І.В. Іваньо,

- А.І. Колодної. — Київ : Мистецтво, 1985. — 302 с. — (Серія: Пам'ятки естетичної думки).
28. Пропп В.Я. Принципы классификации фольклорных жанров / В.Я. Пропп // Фольклор и действительность: избр. ст. — М. : Наука, 1976. — С. 34—45.
 29. Розвиток і взаємовідношення жанрів слов'янського фольклору / відп. ред. В.А. Юзвенко. — Київ : Наукова думка, 1973. — 150 с.
 30. Саламаха О.М. Мовні ритми коломийок / О.М. Саламаха // Культура слова: міжвідомчий збірник / редкол. С.Я. Єрмоленко, Б.М. Апенюк та ін. — Київ : Наукова думка, 1993. — Вип. 44. — С. 66—68.
 31. Сумцов М. Коломийки / Микола Сумцов ; переклад Василя Лукича // Зоря. — Львів. — 1895. — Р. XVI. — Ч. 19. — С. 377—378 ; Ч. 20. — С. 398—399 ; Ч. 21. — С. 418—419; Ч. 22. — С. 437—438 ; Ч. 23. — С. 437—438.
 32. Фольклорні матеріали з отчого краю / збір. та упоряд. В. Сокіл та Г. Сокіл (тексти), Л. Лукашенко (мелодії) ; НАН України, Ін-т народознавства. — Львів : Місіонер, 1998. — 615 с. : нот.
 33. Франко І. До історії коломийкового розміру / Іван Франко // Іван Франко. Зібрання творів : у 50 т. / АН УРСР, Ін-т л-ри імені Тараса Шевченка ; редкол. Ф.В. Погребенник (відп. секр.) та ін. — Київ : Наукова думка, 1983. — Т. 39: Літературно-критичні праці (1876—1885). — С. 232—242.
 34. Хай М. Музика Бойківщини / Михайло Хай. — Київ : Родовід, 2002. — 304 с.
 35. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа: проблеми / ред. М. Шлемкевич. — Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1956. — С. 26—44.
 36. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор: очерки по теории / К.В. Чистов ; ред. И.П. Палкина ; АН СССР, Институт этнографии им. Н. Миклухо-Маклая. — Ленинград : Наука, 1986. — 304 с.
 37. Чікало О. Українські пісні-хроніки: жанрово-тематичний аспект / Оксана Чікало. — Львів : ІН НАН України, 2010. — 228 с.
 38. Шульга М.О. Система типів особи у фольклорі / М.О. Шульга // Народна творчість та етнографія. — 1988. — № 1. — С. 3—13.
 39. Шумада Н. Коломийка / Наталія Шумада // Українська літературна енциклопедія. — Київ : Українська радянська енциклопедія, 1990. — 2 т. (Д—К). — С. 533.
 40. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич // Матеріали до українсько-руської етнології / ред. Хв. Вовк. — Львів : З друкарні НТШ під зарядом К. Беднарського, 1902. — Т. 5. — Ч. 3. — 256 с.
 41. Piesni ludu ruskiego w Galicyi / zebrał Żegota Pauli. — Lwów : Nakładem Kajetana Jabłońskiego, 1840. — Т. 2. — [3], 217 s.

Olha Kovalchuk

KOLOMYIKA IN GENRE SYSTEM OF UKRAINIANS' AND OTHER SLAVONIC NEIGHBOURING PEOPLES' FOLKLORE

The article deals with the genre specificity of kolomyikas compared to other blocks of Ukrainian oral literature. There are outlined the history of the study, nominative variety of the genre, nature and functionality of it, geographical variation, thematic range, time and space, artistic and stylistic devices of kolomyikas.

Keywords: kolomyika, classification, functionality, artistic and stylistic devices.

Ольга Ковальчук

КОЛОМЫЙКА В ЖАНРОВОЙ СИСТЕМЕ ФОЛЬКЛОРА УКРАИНЦЕВ И СОСЕДНИХ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ

Рассмотрена жанровая специфика коломыек по сравнению с другими блоками украинской устной словесности. Определены история исследования, народные названия, сущность и функциональность жанра, географическая вариантность, тематический диапазон, время и пространство, художественно-стилистические средства коломыек.

Ключевые слова: коломыйка, классификация, функциональность, художественно-стилистические средства.